

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО**

Бабенко Катерина Сергіївна

УДК 78.03:781.2]:781.5(047.37)

**АЛОНІМІЯ В МУЗИЦІ:
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ**

17.00.03 – Музичне мистецтво

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Міністерства культури, молоді та спорту України (Київ).

Науковий керівник:

доктор мистецтвознавства, професор
РЕДЯ Валентина Яківна,
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського
Міністерства культури, молоді та спорту України,
професор кафедри історії світової музики

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, професор
ДРАЧ Ірина Степанівна,
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського
Міністерства культури, молоді та спорту України,
професор кафедри історії української
та зарубіжної музики

кандидат мистецтвознавства, доцент
КОМЕНДА Ольга Іванівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри історії, теорії мистецтв
та виконавства

Захист відбудеться «25» березня 2020 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.005.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук у Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського за адресою: 01001, Київ, вул. Архітектора Городецького, 1–3/11, четвертий поверх, зал Вченої ради (фойє Малого залу).

З дисертацією можна ознайомитися у читальному залі бібліотеки Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського за адресою: 01001, Київ, вул. Архітектора Городецького, 1–3/11.

Автореферат розіслано «___» лютого 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент

О. Ю. Волосатих

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Імовірність пізнання властивостей того чи іншого культурного феномену є тим вищою, чим ширшим і глибшим є враховуваний дослідником контекст цього явища. Але інколи історична правда про окремі твори, що складається із спостережень як над текстом, так і над контекстом, виявляється загубленою у пелені таємниць та хибних думок. Особливо це стосується творів тих митців, чії імена не стали загальновідомими. На жаль, музично-історична наука не часто звертається до творчості авторів, які опинилися в тіні більш знаменитих сучасників. У зв'язку з цим значні пласти найвищою мірою гідної музики – цікавої, художньо повноцінної – такої, що звучить з найавторитетніших сцен, – «закриті» для наукового світу. Ці твори залишаються не визначеними стосовно свого місця в контексті історії музики, еволюції певного жанру, своєї ніші у творчості дійсного їхнього автора.

У центрі уваги автора дисертації феномен алонімії в музиці – специфічне явище, що характеризується підписуванням музичного твору іменем іншої реально існуючої особи. Вивчення означеного феномену торкається питань стилю, стилістики, стилізації, сприяє відновленню уявлень про цілісність музично-історичної спадщини. Дослідження алонімних творів викликає чимало запитань і спонукає вчених переглянути раніше висунуті гіпотези щодо їхньої атрибуції. Накопичення у сучасному музичному світі творів з неоднозначним авторством загострило необхідність розробити алгоритм аналізу таких творів, що сприяло б «вписуваності» їх у контекст певної історичної епохи та творчої спадщини дійсних авторів. Саме цим обумовлена **актуальність** обраної теми дослідження: «Алонімія в музиці: історія, теорія, методика дослідження».

Об'єктом дослідження є проблема алонімної фіксації авторства у музичному мистецтві.

Предмет дослідження – історичні, теоретичні та методичні аспекти вивчення зразків музичної алонімії.

Мета дослідження – розкрити сутність явища алонімії в музиці у історичному та теоретичному аспектах, розробити алгоритм аналізу алонімних творів.

Реалізація означеної мети обумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:

- окреслити основні аспекти історіографії теми дослідження;
- висвітлити історико-філософські інваріанти поняття «авторська індивідуальність»;
- визначити місце алонімії серед різновидів авторського підпису;
- виявити значення понять стилю, стилістики, стилізації у роботі з алонімними творами;
- розглянути еволюцію методів дослідження мистецьких творів суперечливої атрибуції;
- розробити методику комплексного аналізу алонімних творів;

- розкрити специфіку інтертекстуальних зв'язків та техніки стилізації в опусі свідомої алонімної природи;
- здійснити атрибуцію авторства та окреслити ознаки інтертекстуальності у творах позасвідомої алонімної природи;
- дослідити глибинну внутрішню специфіку алонімних творів, обумовлену творчою свідомістю авторів певних історичних епох.

Хронологічні межі дослідження охоплюють етап стрімкої стильової еволюції в музиці – 30–70-ті роки XVIII століття (перехід від бароко до класицизму).

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети й розв'язання поставлених завдань були використані такі дослідницькі методи: *аналітичний* (для теоретичного аналізу наукової літератури з обраної проблематики), *системний*, *структурний* (для розгляду алонімних творів як певної системи), *метод стильового аналізу* (для атрибуції зразків позасвідомої алонімії), *компаративний* (для порівняння стильових показників у творах свідомо алонімного та «відкритого» авторства композитора-містифікатора, а також «доведеного» авторства творця-орієнтира), *інтерпретаційний* (для дослідження подальшого «життя» алонімних творів у музичному світі), *метод теоретичного узагальнення* (для підведення часткових та загальних підсумків дослідження).

Аналітичний матеріал дослідження. У процесі роботи над дисертацією в полі зору знаходилося близько 60 музичних творів. Виходячи з мети дослідження, з масиву музичних творів, атрибутованих як належних іншим композиторам, були відібрані різні за своєю генезою зразки синхронного алонімного авторства свідомої природи (опус з шести сонат «Il Pastor Fido» Н. Шедевіля/А. Вівальді) та позасвідомої природи (краківський рукопис, який складають фрагменти трьох сонат різних авторів із зазначенням авторства «синьйор Бер»).

До аналітичної складової дослідження були залучені камерно-інструментальні твори «відкритого» авторства творця-містифікатора свідомої алонімії (Н. Шедевіля), твори «доведеного» авторства творця-орієнтира свідомої алонімії (А. Вівальді), найбільш ймовірних авторів зразків позасвідомої алонімії з краківського рукопису (М. Березовського, Й. Коліци, Й. Ванхаля), а також композиції інших відомих майстрів доби пізнього бароко – раннього класицизму.

Джерельною базою дослідження слугували також рукописи другої половини XVIII століття з архівів Копенгагена (Данія), Дубровніка (Хорватія), Люнебурга (Німеччина), Тронхейма (Норвегія) та ін., а також паризькі друковані видання першої половини XVIII століття.

Теоретичну основу дисертації складають наукові дослідження, які можна систематизувати наступним чином:

- наукові праці, що безпосередньо торкаються проблеми авторства та дослідження мистецьких творів суперечливої атрибуції (С. Аверінцев, В. Виноградов, Є. Генієва, В. Козаровецький, В. Кунін, Є. Ланн, Д. Ліхачов, Ш. Нодьє, І. Попова, І. Смірнов, О. Яхонт та ін.);

– музикознавчі дослідження з питань стилю та авторства (Н. Герасимова-Персидська, Г. Григор'єва, Л. Івченко, О. Катрич, І. Коханик, Л. Мазель, В. Медушевський, М. Михайлов, Є. Назайкінський, О. Самойленко, С. Тишко, О. Чигарьова, С. Шип, О. Шуміліна та ін.);

– праці, у яких сформовані теоретико-методологічні засади дослідження музичних творів (М. Арановський, І. Барсова, Н. Гуляницька, О. Зінькевич, В. Клименко, Г. Консон, Г. Москаленко, В. Редя, Ю. Чекан та ін.);

– корпус наукових досліджень, присвячених бароковій та ранньокласичній музиці:

а) праці, у яких висвітлено стильові та жанрові процеси (С. Блінова, Ю. Бочаров, М. Букофцер, Н. Горюхіна, О. Гретчин, Ю. Євдокімова, В. Жаркова, Л. Кириліна, Л. Корній, А. Кудряшов, А. Кутасевич, Т. Кюрегян, Т. Ліванова, М. Лобанова, С. Скребков, В. Холопова та ін.);

б) історичні студії біографій А. Вівальді, М. Березовського, Н. Шедевіля, Й. Коліцци, Й. Ванхаля.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *уперше*:

– здійснено комплексне мистецтвознавче дослідження явища алонімії як феномена авторства в музичному мистецтві;

– запропоновано класифікацію різновидів алонімії;

– розроблено алгоритм роботи з різними за генезою творами свідомої та позасвідомої алонімії природи для з'ясування їхніх особливостей у контексті своєї епохи та алонімії практики взагалі;

– запропонований алгоритм застосовано на практиці: завдяки цілісному, багаторівневому аналізу творів із старовинних видань та рукописів ідентифіковано особливості стильових парадигм у творах свідомої алонімії природи та атрибутовано авторську належність творів позасвідомої алонімії природи.

Удосконалено методика роботи з музичними творами суперечливої атрибуції.

Набули подальшого розвитку:

– ідея фіктивного авторства як соціокультурного явища «перехідного» типу в проєкції на музичне мистецтво;

– вивчення питань стилю та стилеутворення як відображення трансформацій творчої свідомості авторів у «перехідні» періоди розвитку музичного мистецтва.

Практичне значення дисертації. Результати дослідження можуть слугувати відправним пунктом для подальшого вивчення феномену алонімії в музиці, в процесі наукового осмислення ознак стилю авторів-учасників алонімії. Матеріали дисертації можуть бути використані у лекційних курсах з історії світової музики, історії музичних стилів, музичного джерелознавства та текстології, аналізу музичних творів, у спеціальних курсах виконавської інтерпретації. Апробована методика дослідження алонімічних творів на предмет

атрибуції або ідентифікації «свого» та «чужого» може бути корисною для аналізу музичних творів сумнівного авторства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського і відповідає темі № 9 «Історія світової музичної культури» перспективного тематичного плану науково-дослідної роботи Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (2015–2020). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (протокол № 2 від 26 вересня 2019 р.).

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри історії музики етносів України та музичної критики, кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Основні положення дисертації апробовані у доповідях на міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема:

міжнародних

XV Міжнародна науково-практична конференція «Молоді музикознавці України» (Київ, 3–5 січня 2013 р.), XIII Міжнародна науково-практична конференція студентів і аспірантів «Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців» (Харків, 21–22 березня 2013 р.), VIII Міжнародна науково-творча конференція «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 16 квітня 2015 р.), IV Міжнародна науково-творча конференція «Мистецька освіта в культурному просторі України XXI ст.» (Київ-Одеса, 28–30 квітня 2015 р.), V Міжнародна наукова конференція «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Мінськ, 19–20 листопада 2015 р.), VI Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів «Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури» (Вінниця, 25–26 листопада 2015 р.), Міжнародна наукова конференція для студентів, аспірантів, пошукувачів та молодих вчених «Музикознавчі студії» (Львів, 24–26 лютого 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Культурний вектор розвитку України на початку XXI століття: реалії та перспективи» (Рівне, 10–11 листопада 2016 р.), VI Міжнародна електронна конференція «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (Переяслав-Хмельницький, 14–15 березня 2019 р.), XVIII Міжнародні наукові читання пам'яті Л. С. Мухаринської (1906–1987) (1–5 квітня 2019 р.);

всеукраїнських

Всеукраїнська молодіжна науково-практична конференція «Дні науки» (Одеса, 26–28 квітня 2012 р.), VIII науково-практична конференція за підсумками Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з музичного мистецтва (Донецьк, 26 квітня 2013 р.), Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу» (Київ, 2–3 червня 2016 р.), XVIII науково-практична конференція українського товариства аналізу музики «Феномен авторства у музичній

творчості» (Київ, 21–22 березня 2018 р.), XV науково-практична конференція «Актуальні проблеми музикознавства у молодіжних дослідженнях» (Київ, 18–19 березня 2019 р.).

Публікації. За темою дисертації здійснено 10 публікацій, у тому числі шість одноосібних статей у спеціалізованих фахових виданнях (з них дві – у фахових виданнях, затверджених МОН України, три – у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, одна стаття – у зарубіжному науковому виданні), чотири публікації – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (всього 188 позицій) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 221 сторінка, основний текст – 153 сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету й завдання дисертації, означено джерельну базу, методи дослідницької роботи, надано огляд використаної літератури, визначено наукову новизну, наведено дані щодо апробації основних положень дослідження, конкретизовано його практичну цінність.

Розділ 1 «Алонімія як феномен авторства у мистецтві: історія та науковий дискурс» складається з двох підрозділів і присвячений історіографії теми та еволюції поняття «авторства».

Підрозділ 1.1 «Проблема фіктивного авторства у науковому дискурсі: ретроспектива та сучасний стан» містить аналітичний огляд наукових розвідок з проблем функції імені творця, зокрема, імені фіктивного автора. Зроблено спробу хронологічного розмежування етапів розробки проблеми фіктивного авторства у рамках наукового дискурсу. Систематизація нечисленних документальних відомостей дала змогу зробити висновки щодо дискретності процесів вивчення цього феномену, перші спроби дослідження якого відносяться до епохи Середньовіччя – початку Відродження. У ХХ столітті простежено стрімке заповнення ареалу наукових праць у сфері проблем авторства та авторського імені. Серед різноманіття трактувань функції імені творця виділено міфопоетичний (П. Флоренський, С. Булгаков, О. Лосев), раціоналістичний (О. Есперсен, Є. Курілович) підходи та концепцію, що їх об'єднала, представивши ім'я творця у його подвійній лінгвістичній сутності (В. Топоров, М. Мейлах). Встановлено, що у ХХ столітті ім'я автора стало однією з обов'язкових складових прочитання і сприйняття тексту (Г. Вінокур, І. Попова).

Доведено, що феномен алонімії потребує детального вивчення у зв'язку зі значущістю для проблеми авторства. Відзначено вплив на характер алонімії (серйозний або травестійний) протилежних світоглядних позицій митців, що пов'язано з логікою «первинних» та «вторинних» стилів (Д. Ліхачов). Виступаючи граничним проявом перехідних етапів музично-історичного процесу (сплески фіктивного авторства, як доводить І. Попова, припадають на межі великих епох), алонімія репрезентує у творах парадигми різнорідних

стильових джерел. Зазначено, що нині в українській та зарубіжній науці відсутні спеціальні праці, присвячені алонімії як феномену авторства в мистецтві.

У підрозділі 1.2 «Поняття індивідуального авторського стилю у докласичному європейському мистецтві: наукові рефлексії» висвітлено складний і довготривалий процес становлення інституту авторства та індивідуального авторського стилю в різні епохи. У науковому дискурсі стосовно часу формування індивідуальності розмежовано декілька векторів: концепція індивідуальності, згідно з якою індивідуальність могла з'явитися лише з усвідомленням її як явища (Л. Баткін), теорія рефлексії як переламного моменту розуміння індивідуальності (С. Аверінцев), ідея архаїчності індивідуальності (С. Аверінцев, А. Гуревич). Виокремлено питання ракурсу розуміння індивідуальності: з позицій сучасності або з позицій історизму. Відзначено важливість розуміння індивідуальності як однієї з граней індивіда, зорієнтованої всередину, що суперечить його сутності, зорієнтованій назовні (особистості); змінюваність співвідношення цих граней постає поштовхом розвитку культури в усі часи (Г. Кнабе).

Зосереджено увагу на питанні індивідуального композиторського стилю в докласичної доби. Вчення про стиль в музиці виникло саме в епоху бароко. Розуміння ж композитора як автора музичного твору пов'язане з еволюцією нотної фіксації музичного тексту, яка лише у Новий час розвела комунікативні ролі автора та виконавця.

Розділ 2 «Теоретичні та методичні засади дослідження алонімічних творів» складається з чотирьох підрозділів, у яких описано умови та середовище побутування алонімії, виявлено її основні різновиди, визначено особливості процесів переорієнтації стилів, для ідентифікації яких розроблено комплексний аналітичний інструментарій.

У підрозділі 2.1 «Місце та особливості музичної алонімії в контексті “містифікацій” авторського підпису» подано термінологічний апарат дослідження. З'ясовано, що у широкій панорамі варіантів авторського підпису, серед яких виокремлено *автонім* (справжнє ім'я) та *анонім* (відсутність імені), а також серед категорій, пов'язаних з вигаданими іменами – такими як *псевдонім* (підпис, яким автор замінює своє справжнє ім'я), *криптонім* (далеке і в змістовному, і у фонетичному плані ім'я), *гетеронім* (ім'я, використовуване для частини своїх творів), – *алонім* (ім'я іншої особистості) займає особливе місце. Обґрунтовано дефініцію «алонім», що тим чи іншим чином використовується у невеликому відсотку досліджень з філології та лінгвістики (праці О. Ахманової, А. Мільчина, І. Подольської, Р. Чижа). Запропоновано авторське визначення поняття алонімії для використання у галузі музикознавства: алонімія в музиці – специфічне явище, що характеризується підписом власного твору іменем іншого композитора, який реально існує або колись існував. Доведено доцільність використання дефініції «музична алонімія» – поняття, що вміщує і сутність алонімного різновиду авторського підпису, і увесь безмежний світ музичних творів, підписаних іменем іншої особи.

У підрозділі 2.2 «Алонімія в аспекті проблеми свого та чужого», спираючись на праці М. Арановського, Г. Григор'євої, Т. Кюрегян, М. Михайлова, В. Медушевського, Є. Назайкінського, С. Шипа та ін., розглянуто зміст базових у аналізі алонімних творів понять «стиль», «стилізація», «інтертекстуальність». У світлі окреслених теоретичних аспектів виділено декілька конструктивних ліній стосовно характеру взаємодії «чужого» та «свого» у алонімних творах свідомої та позасвідомої природи. Відзначено важливість реалізації у стилістиці алонімних творів певних ідейних, естетичних, змістовних та інтонаційних ознак стилів-орієнтирів, зумовлених таким типом музичного мислення їхніх творців, коли над інтелектуально-вольовим превалує інтуїтивне начало, а тому на перший план виступає повторюване, традиційне – те, що підпорядковується закону спадкоємного зв'язку.

У підрозділі 2.3 «Еволюція методів дослідження мистецьких творів сумнівного авторства» розмежовано декілька типів методологічного інструментарію атрибутивного аналізу у дослідницькому полі мистецтвознавства. Інтенсивні пошуки нових підходів до вивчення творів мистецтва на початку ХХ століття зумовили стрімку еволюцію останніх: від аналізу зовнішніх зв'язків художнього тексту (аж до кінця ХІХ століття) до розробки комплексних методик, заснованих на методологічних ресурсах філології, соціології, культурології, філософії, залученні технічних засобів зі сфери фізики та хімії, формальних або статистичних методів.

У підрозділі 2.4 «Методика побудови алгоритму аналізу алонімних музичних творів», спираючись на науковий доробок музикознавців, присвячений актуальним питанням аналізу музики, запропоновано алгоритм роботи з алонімними творами:

– огляд свідчень алонімної генези композиції – виявлення усіх ймовірних версій авторства, порівняльний текстологічний аналіз варіантів алонімного зразку з різних рукописів (у випадку алонімії гіпотетично позасвідомої природи), вивчення усієї існуючої та доступної інформації щодо історії написання тощо;

– індуктивне дослідження *свідомої алонімії* – спрямування аналітичної операції *від* індивідуального стилю дійсного автора (у послідовності стильових рівнів від локальних до загальних: визначення індивідуального стилю дійсного творця, контекстуальної значущості твору у його творчому доробку, рис певного напрямку і т. ін.). Підкреслено важливість для аналізу свідомої алонімії компаративного підходу;

– дедуктивне дослідження творів *позасвідомої алонімії* – рух аналітичної операції, спрямований *до* індивідуального стилю дійсного творця (у послідовності стильових рівнів від загальних до локальних: визначення часової належності, напрямку або композиторської школи, рис індивідуального стилю дійсного автора). Підкреслено важливість для аналізу позасвідомої алонімії методу стильової атрибуції;

– визначення особливостей взаємодії стилів автора-містифікатора і автора-орієнтира та авторство творів у контексті явища алонімії за результатами його комплексного аналізу.

Доведено, що відображення стереоскопічного «портрету» явища алонімії потребує «голографічного» дослідження, вивіреного відбору методів та послідовності операцій.

Розділ 3 «Ідентифікація авторства алонімних творів: практичний аспект» присвячений дослідженню принципів стильової взаємодії у алонімних творах згідно розробленого алгоритму.

У підрозділі 3.1 «Сонати з циклу “Il Pastor Fido” для мюзета та basso continuo op. 13 Н. Шедевіля/А. Вівальді в аспекті проблем музичної інтерпретації» розглянуто принципи стилізації та інтертекстуальності у алонімних творах.

Відомості про написання сонат Н. Шедевілем, історію з підміною авторства та інформацію про видання цих творів викладено у *пункті 3.1.1 «Свідчення алонімної природи творів»*.

За результатами аналізу, здійсненого у *пункті 3.1.2 «Комплексний аналіз сонат для мюзету та basso continuo op. 13 (“Il Pastor Fido”)*», встановлено, що означені сонати відображають процес переорієнтації засобів виразності в музиці періоду стрімкої стильової еволюції від бароко до класицизму. Стилізація з низьким рівнем контрасту між «своїм» та «чужим», тонкий стильовий сплав та переробка у певному руслі множини генетичних джерел у цих творах «виказують» індивідуальність самого Н. Шедевіля. Виокремлено параметр, який наочно репрезентує процес переорієнтації стилів у Сонатах із опусу «Il Pastor Fido» – принцип формотворення.

У *пункті 3.1.3 «Стильові риси у творах сонатного жанру А. Вівальді та Н. Шедевіля: компаративний аспект»* окреслено відмінні та спільні стильові риси у сонатах обох композиторів, з метою встановлення стильових джерел у творах із опусу «Il Pastor Fido». Серед відмінних авторських стильових ознак відзначено трактовку композиції цілого, ідейно-художню, жанрову основу, принцип формотворення, інструментарій; серед спільних – особливості драматургічної конфігурації циклу, музичну мову та тематизм. З’ясовано генезу різнорідних стильових джерел у сонатах: риси стилю монументального бароко, сонати da chiesa та духовних творів скрипаля А. Вівальді, з одного боку, та стиль французького рококо, сонати da camera та світських творів мюзетиста Н. Шедевіля – з іншого.

У *пункті 3.1.4 Інтерпретаційний аналіз алонімного музичного твору (на прикладі Сонати для мюзету та basso continuo op. 13 № 6 «Il Pastor Fido» Н. Шедевіля /А. Вівальді)* доведено, що різнорідний стильовий сплав у творах свідомої алонімної природи та опора на різні індивідуально-авторські стильові джерела породжують плюралізм виконавських інтерпретацій, а інтрига, пов’язана з авторством, викликає підвищений виконавський інтерес. Показовий приклад – Соната № 6 g-moll із циклу «Il Pastor Fido». Гобоїст П. Гудвін підкреслює риси шедевілівського французького рококо, акцентуючи увагу

реципієнтів на одній із складових програмної образності сонати – пасторальності. Трубач М. Андре та органістка Х. Білгрем розкривають сакральний потенціал змістовного шару програмної назви твору.

У підрозділі **3.2 «Три сонати для клавічембало з краківського рукопису в аспекті позасвідомої алонімії»** викладено напрацьовану теоретичну та методичну основу для визначення авторства фрагментів трьох сонат різних композиторів з краківського конволюту із зазначенням як автора імені «синьйора Бера» (рукопис знайдено в архіві родини Чарторийських, що зберігається у Краківському національному музеї).

У пункті *3.2.1 «Історія знаходження рукопису. Гіпотези щодо авторства обраних творів, зафіксованих у ньому»* увагу приділено «відсіюванню» «найслабших» у доказовому відношенні версій авторства творів, дослідженню інших рукописів, факсиміле другої половини XVIII століття, у яких дублюються твори з конволюту (їх вдалося отримати завдяки співробітникам RISM з музичних архівів бібліотек Італії, Данії, Хорватії, Німеччини, Норвегії). Враховуючи труднощі вивчення рукописів, атрибутовано авторство двох із трьох зразків, що містяться у краківському конволюті (Й. Ванхаль, Й. Коліцци), та встановлено найбільш імовірного творця третього зразка (Сонати F-dur – першого твору з конволюту), який не міститься у базі даних RISM – М. Березовського.

За результатами аналізу, здійсненого у пункті *3.2.2 «Комплексний аналіз сонат з краківського рукопису»*, з'ясовано, що означені твори є зразками докласичної клавірної музики та відображають процес переорієнтації засобів виразності в музичному мистецтві, перехід від бароко до класицизму. У межах синтезу різнорідних тенденцій ідентифіковано параметр, який наочно репрезентує моностилістичну природу цих зразків загалом – тематизм.

У пункті *3.2.3 «Атрибуція стильової приналежності творів»* за результатами аналізу камерно-інструментальних композицій доведеного авторства ймовірних творців фрагментів з рукопису (М. Березовського, Й. Ванхаля, Й. Коліцци) встановлено, що стиль трьох сонат з конволюту та деяких інструментальних творів зазначених авторів найбільш подібний до стилю особливої «гілки» розвитку жанру сонати середини XVIII століття – венеціанської школи. З'ясовано, що ці композитори практично в один і той самий період відвідали Італію (можливо, саме Венецію, де навчалися у видатних венеціанських майстрів). Спираючись на історично зумовлену специфіку побутування рукописів у той час, зразки з краківського конволюту «вписано» у контекст життєвого шляху найбільш ймовірних авторів.

Особливості інтертекстуальної взаємодії зразків композиторської творчості докласичного періоду, відображені у заплутаній «історії» щодо авторства творів з краківського конволюту, відзначені у пункті *3.2.4 «Ідентифікація різновиду авторського підпису на титульному аркуші краківського рукопису»*. Встановлено, що залежно від часткової або загальної належності титульного аркуша, різновид авторського підпису в рукописі може бути і позасвідомо алонімним, і анонімним, і автонімним, і псевдонімним.

Оскільки твори синхронної свідомої алонімної природи (сонати із ор. 13 «Il Pastor Fido» Н. Шедевіля) належать одному автору, важливим виявився парадигматичний принцип аналізу – порівняння параметрів, які демонструють синтез різнорідних тенденцій. Зразки синхронної позасвідомої природи (фрагменти сонат з краківського рукопису) належать різним авторам, тож головним став синтагматичний принцип аналізу – порівняння цілісних досліджуваних об'єктів. Тож обрані алонімні композиції виступають репрезентантами різних граней «перехідного» етапу музично-історичного процесу: сонати Н. Шедевіля відображають процес «руйнування» стильових ознак бароко, твори із краківського рукопису – процес «кристалізації» стильових ознак класицизму.

За результатами аналізу визначено специфіку досліджуваних творів у контексті проблем авторства та авторського стилю, еволюції жанру та місця у творчій спадщині дійсного автора. Доведено та підтверджено на практиці, що у творах, підписаних іменем іншого творця, спостерігається внутрішній зв'язок, глибинна сутність, залежна від творчої свідомості авторів різних історичних епох, зумовленої зміною культурних кодів.

ВИСНОВКИ

Феномен алонімії, що характеризується підписуванням музичного твору іменем іншого композитора, ініціює наукові розвідки у сфері історії та теорії музики, пошук методів дослідницької роботи з подібними творами тощо. Охоплюючи широке коло питань – теоретичні аспекти стилю (епох, композиторських шкіл, індивідуальних рис творчості, стилістики, стилізації) та інтертекстуальних зв'язків між музичними творами, алонімія виступає окремим сектором сфери авторства в цілому.

Проведене дослідження дало змогу зробити наступні висновки.

1. У науковому дискурсі стосовно проблем фіктивного авторства розмежовано кілька конструктивних ліній. До кінця XIX століття цю проблему було розглянуто, переважно, у текстологічному ракурсі. З кінця XIX – початку XX століття, з одного боку, було розроблено культурологічні аспекти феномена, з іншого – піднято питання функції імені творця. Поряд з проблемою подвійної лінгвістичної сутності імені в той час було висунуто питання фіктивного авторства у світлі явищ, пов'язаних із грою та її проявами – фікцією, симуляцією, симулякром.

2. У межах європейського мистецтва докласичного періоду щодо поняття «індивідуальність» окреслено циклічну конфігурацію еволюції філософської думки (певне «розчинення» індивіда в суспільстві на початку кожної з епох та подальше загострене «індивідуальне переживання»). За лінійно-поступальним принципом (завдяки накопиченню елементів індивідуалізації) розкрито етапи становлення індивідуального стилю автора, формування авторського права та недоторканості авторського тексту. Висвітлено аспекти кристалізації індивідуальних рис творчості авторів (композиторів). Особливу увагу

акцентовано на дискретному впливі періодів «первинних» та «вторинних» стилів (Д. Ліхачов), на стику яких відбуваються сплески містифікацій (І. Попова).

3. У панорамі варіантів авторського підпису виділено автонім і анонім, серед вигаданих імен – псевдонім, криптонім, гетеронім, алонім. Визначено прикмети, що відрізняють алонімію від псевдонімії, містифікації, плагіату. Ззовні алонімія пов'язана із псевдонімією, змістовно – з явищем містифікації, а за приписуванням свого чужому є явищем, зворотнім плагіату (алонімія примножує творчий доробок певного автора, плагіат – збіднює його). Виділено два типи алонімії: *позасвідома* (характеризується ситуацією, коли твір стає алонімним випадково) та *свідома* (дійсний автор навмисно підписує свій твір іменем іншої реально існуючої особи). Доведено, що твори свідомої алонімії можуть мати *синхронну* («автори» однієї епохи) та *діахронну* («автори» різних епох) природу, а також розрізнятися за *професійною специфікою* авторства (композитор – композитор; виконавець – композитор, музикознавець – композитор тощо).

4. Стилізація як головний художній прийом у музичних творах свідомої алонімної природи залежить від історичної дистанції між її «авторами». Встановлено, що у творах *свідомої синхронної алонімії* стилізація здійснюється з мінімальним контрастом між «своїм» та «чужим», виступаючи наслідуванням стилю автора-орієнтира (інтрастильова взаємодія в межах однієї епохи). У творах *свідомої діахронної алонімної природи* стилізація, з одного боку, відзначена певною дистанцією (екстрастильовою взаємодією між епохами), з іншого – опорою на традицію. Твори *позасвідомої алонімної природи* характеризуються реальною формою інтертекстуальної взаємодії, адже запозичення чужого матеріалу у докласичний період було нормою, не порушуючи моностилістичності музики загалом.

5. Доведено, що твори *свідомої алонімії*, вивчення яких полягає в ідентифікації рис стилю дійсного творця та стилю автора-орієнтира, потребують індуктивного дослідження – спрямування аналітичної операції *від* індивідуального стилю дійсного автора (у послідовності стильових рівнів від локальних до загальних: визначення індивідуального стилю дійсного творця, контекстуальної значущості твору у його творчому доробку, рис певного напрямку і т. ін.). Твори *позасвідомої алонімії*, вивчення яких полягає у атрибуції авторства, потребують дедуктивного дослідження – руху аналітичної операції, спрямованого *до* індивідуального стилю дійсного творця (у послідовності стильових рівнів від загальних до локальних: визначення часової належності, напрямку або композиторської школи, рис індивідуального стилю дійсного автора).

6. У творах синхронної свідомої алонімії – сонатах із оп. 13 «Il Pastor Fido» Н. Шедевіля (підписаних іменем А. Вівальді) стилізація відзначена низьким рівнем контрасту між «своїм» та «чужим». З одного боку, Н. Шедевіль запозичив кілька тем із концертів А. Вівальді, з іншого – стильові особливості сонат віддзеркалюють творчі традиції його часу, у лоні яких відображається переорієнтація стилів. Такий процес переосмислення засобів виразності,

втілений у сонатах, «демаскує» індивідуальність самого Н. Шедевіля. Інтертекстуальна природа сонат проявляється на рівні внутрішньо-стильової взаємодії корпусного типу як ментального різновиду (звернення до жанру сонати), так і реального (створення своїх текстів на основі чужих). Ураховуючи щільний пласт загально розповсюдженої музичної лексики, такий підхід відповідає механізму лексичного типу інтертекстуальності.

7. У зразках позасвідомої алонімії – фрагментах трьох сонат різних авторів із зазначенням авторства «синьйор Бер», зафіксованих у краківському рукописі, із врахуванням даних рукописів з музичних архівів західноєвропейських бібліотек, два фрагменти атрибутовано Й. Коліцци та Й. Ванхалю. Авторство двочастинної сонати F-dur дослідники пов'язують з іменем М. Березовського. За результатами аналізу вдалося атрибутувати стильову належність сонат до венеціанської композиторської школи (з'ясовано, що названі композитори практично в один період відвідали Італію). Встановлено, що залежно від часткової або загальної належності титульного аркуша, різновид авторського підпису в рукописі може бути *позасвідомо-алонімним, анонімним, автонімним, псевдонімним*. У зв'язку з моностилістичною природою докласичної музики у межах позасвідомих мотивів алонімності розкрито принципи реальної форми інтертекстуальних зв'язків корпусного типу.

8. Причини виникнення алонімії розглянуто не як випадкові, зумовлені схильністю її ініціаторів до жарту, а як приховані у глибинній сутності зміни культурних кодів, пов'язані зі стрибкоподібним переходом смислової системи «вторинних стилів» до «первинних». Документуючи процес кардинального переосмислення естетичних доміант у музичному мистецтві, алонімні твори позиціонуються як репрезентанти різних граней «перехідного» етапу музично-історичного процесу: сонати для мюзету та basso continuo op. 13 «Il Pastor Fido» Н. Шедевіля відображають «руйнування» рис стильових ознак бароко, твори із краківського рукопису – «побудову» норм класицизму. Різномірний стильовий синтез у алонімних творах, обумовлений переосмисленням засобів виразності в музиці, породжує плюралізм їхньої виконавської інтерпретації.

Проблеми алонімії в музичному мистецтві є численними: з'ясування її «складових», необхідність «прояснення» ситуації щодо кожного конкретного зразка з виходом на коригування уявлень про стиль творчості зазначених і дійсних авторів, еволюцію певного жанру тощо. Враховуючи відкриття нових фактів та матеріалів у сфері музичної текстології, фонд алонімії постійно поповнюється не відомими раніше творами, розширюючи коло дослідницьких завдань. Тож проблема алонімної фіксації авторства, безперечно, має перспективи подальшого вивчення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та наукових виданнях інших держав:

1. Черноземова Е. К проблеме авторской атрибуции трех сонат для клавичембало Синьора Бера / М. С. Березовского // Київське музикознавство : зб. статей. Вип. 46. Київ, 2013. С. 10–20.

2. Бабенко К. С. Про інтерпретаційний аналіз алонімного музичного твору (на прикладі Сонати для мюзету та basso continuo op. 13 № 6 «Il Pastor Fido» Н. Шедевіля / А. Вівальді) // Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка : зб. наук. статей. Вип. 38–39 : Музикознавчий універсум. Львів, 2016. С. 154–166.

3. Бабенко Е. К проблеме аллонимии в музыке: теоретические аспекты исследования // Актуальные проблемы музыкознания: взгляд из XXI века : Научные труды Белорусской государственной академии музыки. Вып. 48. Серия 6: Вопросы современного музыкознания в исследованиях молодых ученых. Минск, 2019. С. 3–11.

Статті у наукових фахових виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

4. Чернозьомова К. С. Музична алонімія: спектр проблем // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2013. № 2. С. 213–225.

5. Бабенко К. С. Алонімія як феномен авторства музичних творів: методика побудови алгоритмів аналізу // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2015. Вип. 27. С. 57–84.

6. Бабенко К. С. Алонімія як феномен авторства: теоретичні аспекти дослідження // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2016. Вип. 29. С. 16–27.

Статті в інших наукових виданнях та збірниках матеріалів конференцій:

7. Чернозьомова К. Клавірні сонати Максима Березовського: питання авторської атрибуції // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції «Молоді музикознавці України» (3–5 січня 2013 р.). Київ, 2013. С. 169–170.

8. Бабенко К. Про інтерпретаційний аналіз алонімного твору // Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу» (2–3 червня 2016 р.). Київ, 2016. С. 11–13.

9. Бабенко К. До питання інтерпретаційного аналізу алонімного музичного твору (на прикладі Сонати для мюзету та basso continuo op. 13 № 6 «Il Pastor Fido» Н. Шедевіля / А. Вівальді) // Матеріали Міжнародної наукової конференції молодих музикознавців «Музикознавчі студії – 2016» (24–26 лютого 2016 р.). Львів, 2016. С. 14–16.

10. Бабенко К. Алонімія як прояв фіктивного авторства в музиці: аналітичний аспект // Матеріали IV Міжнародної електронної науково-

практичної конференції «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (14–15 березня 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 7–10.

АНОТАЦІЯ

Бабенко К. С. Алонімія в музиці: історія, теорія, методика дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за фахом 17.00.03 «Музичне мистецтво». – Національна музична академія України імені П. І. Чайковського Міністерства культури, молоді та спорту України, Київ, 2020.

У дисертації вперше в музикознавстві розглянуто феномен алонімії – специфічного явища, що характеризується підписуванням твору іменем іншого композитора, який реально існує або колись існував. Доведено, що, виступаючи окремим випадком проблеми авторства загалом, алонімія охоплює широке коло питань. Серед них теоретичні аспекти стилю, стилістики, стилізації, стильових показників історичних епох, композиторських шкіл, індивідуальних стилів композиторів.

Констатовано, що у мистецтвознавчому, зокрема музикознавчому контексті явище алонімії дотепер не ставало предметом окремого наукового дослідження. Проте підкреслено, що сама історія алонімії сягає глибини віків. Цілком можливо, що ця практика виникла з появою поняття «авторства» та безпосередньо залежить від філософського і релігійного розуміння цього терміну в різні історичні епохи.

У роботі розкрито, що за формою підпису алонім пов'язаний з тенденцією вигаданих імен, за змістом – з явищем містифікації. Дослідження музичної алонімії ініціювало необхідність виділення механізму класифікації алонімічних творів за кількома ознаками, що свідчить про існування певної системи зв'язків між такими творами. Виокремлено *свідому* алонімію, здійснену з волі дійсного автора, та *позасвідому*, що виникає як результат помилки. Дослідження алонімії свідомої природи, заснованої на техніці стилізації, ініціювало необхідність виділення механізму застосування «чужого стилю» у контексті цього явища, а позасвідомої – принципу інтертекстуальної взаємодії між музичними творами.

Доведено, що мета аналізу творів позасвідомої алонімії природи полягає у спробі визначення їхнього дійсного автора, тож важливим є метод стильової атрибуції. Мета аналізу творів свідомої природи полягає у спробі визначення стилю дійсного та заявленого авторів, тож важливим є компаративний підхід. За результатами аналізу визначено специфіку алонімічних творів у контексті проблем авторства та авторського стилю, еволюції жанру та місця у творчій спадщині дійсного автора.

Ключові слова: авторство, алонімія, містифікація, стилізація, свідомо алонімія, позасвідомо алонімія, алгоритм аналізу.

АННОТАЦИЯ

Бабенко Е. С. Аллонимия в музыке: история, теория, методика исследования. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 «Музыкальное искусство». – Национальная музыкальная академия Украины имени П. И. Чайковского Министерства культуры, молодежи и спорта Украины, Киев, 2020.

В диссертации впервые в музыкознании рассмотрен феномен аллонимии – специфического явления, характеризующегося подписыванием музыкального произведения именем другого реально существующего или существовавшего композитора. Доказано, что выступая частным случаем проблемы авторства, аллонимия охватывает широкий круг вопросов (теоретические аспекты стиля, стилистики, стилизации и др.).

Установлено, что сама история аллонимии уходит в глубь веков. Выдвинута гипотеза о том, что аллонимия возникла с появлением понятия «авторства» и напрямую зависит от философского и религиозного понимания этого термина в разные исторические эпохи.

В работе доказано, что по форме подписи аллоним связан с тенденцией вымышленных имен, по содержанию – с явлением мистификации. Сейчас уже можно говорить о классификации аллонимных произведений по нескольким признакам, что свидетельствует о существовании определенной системы связей между такими сочинениями.

Сделан вывод о том, что аллонимия в музыковедении выступает «небезопасной зоной», в которой возможно сделать множество ошибок в попытках исследования не только самого произведения с неоднозначным авторством, но и музыкального наследия его «авторов» в целом.

Ключевые слова: авторство, аллонимия, мистификация, стилизация, осознанная аллонимия, неосознанная аллонимия, алгоритм анализа.

SUMMARY

Babenko K. Allonymy in music: history, theory and methods of the study. – The manuscript.

PhD's thesis. Specialty 17.00.03 “Musical Art”. The Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, The Ministry of Culture, Youth and Sports of Ukraine, Kyiv, 2020.

The Thesis for the first time considers the phenomenon of allonymy in musicology. Allonymy is a specific phenomenon, when the composition is signed by the name of another really existing or existed composer. The conclusion is made, that as a particular case of authorship in general is revealed, that allonymy covers a wide range of issues. Among them are theoretical aspects of the style, stylistics, stylization,

stylistic indices historical epochs, national trends, composer's schools, individual styles of composers.

In art, in particular, musicological, context the phenomenon of allonymy hasn't been the subject of some scientific research till now. But please note that the history of allonymy itself goes back into antiquity. It's quite possible that this practice occurred with the appearance of the concept of "authorship" and directly depends on philosophical and religious understanding of this term in different historical epochs.

The work reveals, that by the form of the prescription the allonym associated with the tendency of aliases, the content of the essence – with the phenomenon of mystification.

The study of a phenomenon of musical allonymy initiated the need to allocate mechanisms of classification of allonymy works according to some characteristics that testifies the existence of a certain system of relations between such compositions. It was separated as conscious allonymy, made according to the wish of a real author and unconscious as a result of a certain mistake. The study of the conscious allonymy, which is based on the technique of stylization initiated the need to allocate mechanisms of application of "borrowed style" within the framework of this phenomenon, but unconscious – principles of intertextual interaction between musical works.

The conclusion is made, that today it is necessary to develop the algorithm of work with such compositions because there is a great number of similar works in modern musical world, revise previously offered hypothesis concerning their attribution. Approbation of the proposed study algorithm is presented on the base of the analysis of different samples according to their peculiarities, identified as: conscious allonymy (N. Chedeville's sonatas) and unconscious allonymy ("signor Ber's" sonatas).

The conclusion is made, that the entity of the analysis of the unconscious allonymy works is in the attempt of distinguishing their real author, so the method of stylistic attribution can be important. The entity of the analysis of the conscious allonymy works is in the attempt of distinguishing the style of a real and declared author, so the comparative approach can be important. Relying on the results of the analysis the specifics of these compositions in the context of the issues of authorship and author's style, evolution of a genre and a place in the works of a real author were determined.

Key words: authorship, allonymy, mystification, stylization, conscious allonymy, unconscious allonymy, algorithm of analysis.